

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานด้านความรู้และเป็นแนวทางการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
3. แนวคิดความเชื่อและหลักการของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. แผนพัฒนาคุณธรรม
5. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
6. คุณธรรม จริยธรรมความมีวินัย
7. บริบทชุมชนบ้านคุ้มสังข์
8. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 9.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

มาตรา 4 “การศึกษานอกระบบ” หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย

ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดแ่ ระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพใน การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อ รับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้“การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาสความพร้อม และศักยภาพในการ เรียนรู้ของแต่ละบุคคล“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“ภาคีเครือข่าย” หมายความว่า บุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ให้บุคคลได้รับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติโดยให้บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วหรือไม่ก็ตามมีสิทธิได้รับการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยได้ แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ ตามกระบวนการและการดำเนินการที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ยึดหลักดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบ

1.1 ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั่วถึง เป็นธรรมและมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน

1.2 การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

2. การศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.3 การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการ ได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง

2. ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษิตตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ ปรัชญา คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

3. ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มาตรา 10 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่าย อาจดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องดังต่อไปนี้

1. สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อจัดการศึกษานอกระบบ

2. การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้ออกนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ

4. การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสม

5. ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคมของการศึกษาตาม

อัยยาศัยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการส่งเสริมและสนับสนุนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 11 เพื่อประโยชน์ในการจัดและพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อดำเนินการในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ เช่น แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย ได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากร และเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน

มาตรา 12 เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. กำหนดแนวทางการดำเนินการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. เสนอแนะต่อรัฐมนตรีในการจัดทำและการพัฒนาระบบการเทียบโอนผลการเรียนจากการเรียนรู้ในการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
5. ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา 13 ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะอนุกรรมการภาคีเครือข่าย” ที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจำนวน อนุกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการ ได้มาของประธานและอนุกรรมการวาระการดำรง

ตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง รวมทั้งอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการภาคีเครือข่ายให้ เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 14 ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขึ้น ในสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ เรียกโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน.” โดยมี เลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เรียกโดยย่อว่า “เลขาธิการ กศน.” ซึ่งมีฐานะเป็นอธิบดีและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ พนักงานและลูกจ้าง และรับผิดชอบการดำเนินงานของสำนักงานสำนักงานมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เป็นหน่วยงานกลางในการดำเนินการ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และรับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการ ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อคณะกรรมการ
2. จัดทำข้อเสนอแนะ นโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน และมาตรฐานการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อคณะกรรมการ
3. ส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ การวิจัย การ พัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมทางการศึกษา บุคลากร และระบบข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. ส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการเทียบ โอนผลการเรียน การเทียบโอน ความรู้และประสบการณ์ และการเทียบระดับการศึกษา
5. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน ประกอบการ และองค์กรอื่นรวมตัวกันเป็นภาคีเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการ ดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
6. จัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ห้องสมุดประชาชนพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้อื่น เพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องของประชาชน
7. ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
8. ปฏิบัติงานอื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นที่บัญญัติให้เป็น อำนาจหน้าที่ของสำนักงาน หรือตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา 15 ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยจังหวัดทุกจังหวัด ดังต่อไปนี้

1. ในกรุงเทพมหานคร ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เป็นประธานกรรมการ ปลัดกรุงเทพมหานคร เลขาธิการ กศน. ผู้แทนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงแรงงาน ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนแปดคนเป็นกรรมการ ซึ่งในจำนวนนี้จะต้องแต่งตั้งจากผู้ปฏิบัติงานในภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจำนวนไม่น้อยกว่าห้าคน และให้ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน. กทม. เป็นกรรมการและเลขานุการ

2. ในจังหวัดอื่น ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ ปลัดจังหวัด เกษตรจังหวัด สาธารณสุขจังหวัดแรงงานจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด นายองค์การบริหารส่วนจังหวัด และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนแปดคนเป็นกรรมการ ซึ่งในจำนวนนี้จะต้องแต่งตั้งจากผู้ปฏิบัติงานในภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่ของจังหวัดจำนวนไม่น้อยกว่าห้าคน และให้ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน. จังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการคุณสมบัติ วาระการดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและการประชุมของคณะกรรมการตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 16 คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ให้คำปรึกษาและร่วมมือในการพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกับภาคีเครือข่าย
2. ส่งเสริมและสนับสนุนภาคีเครือข่าย เพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนด
3. ติดตามการดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสถานศึกษาและหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามที่กำหนด และสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของประเทศรวมทั้งความต้องการเพื่อการพัฒนาของท้องถิ่น
4. ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

มาตรา 17 ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดทุกจังหวัด ดังต่อไปนี้

1. ในกรุงเทพมหานคร ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร เรียกโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน. กทม.” เป็นหน่วยงานในสังกัดของสำนักงาน และเป็นหน่วยงานการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร และมีอำนาจหน้าที่บริหารการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภายในกรุงเทพมหานคร

2. ในจังหวัดอื่น ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด เรียกโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน. จังหวัด” เป็นหน่วยงานในสังกัดของสำนักงาน และเป็นหน่วยงานการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดและมีอำนาจหน้าที่บริหารการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภายในจังหวัดให้หน่วยงานการศึกษาตามวรรคหนึ่ง มีผู้อำนวยการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสังกัดสำนักงาน กศน. กทม. หรือสำนักงาน กศน. จังหวัด แล้วแต่กรณี รวมทั้งเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสังกัดสถานศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ที่รับผิดชอบและมีฐานะเป็นผู้บริหารการศึกษาดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตลอดจนรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานดังกล่าว

มาตรา 18 ให้สถานศึกษาทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกับภาคีเครือข่ายการดำเนินงานของสถานศึกษาดำเนินการตามวรรคหนึ่ง อาจจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นหน่วยจัดกิจกรรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนก็ได้ การจัดตั้ง ยุบ เลิก รวม การกำหนดบทบาท อำนาจและหน้าที่ของสถานศึกษาตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2551 : 1-6)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ดังนั้นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญลำดับสูงกับการพัฒนาคุณภาพคน เนื่องจาก “คน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้และทักษะความสามารถ เพื่อให้ียบพร้อมทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” รอบคอบและระมัดระวัง ด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและ “คุณธรรม” ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในกรอบรั้วที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จึงมุ่งพัฒนาคนและสังคมไทยครอบคลุม ๓ เรื่องหลัก คือ การพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต ตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต พัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศสามารถนำไปใช้ในการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างสุขภาพของคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เน้นการพัฒนาาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละเลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุมีผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายและครอบคลุมทั่วถึง สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย นำอยู่ บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังควบคู่กับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองและความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อลดความขัดแย้ง

1. วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาคนและสังคมไทย

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 สร้างโอกาสการเรียนรู้คุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคนสามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตและสนับสนุนการแข่งขันของประเทศ

1.1.2 เสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพอย่างครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริมการป้องกันการรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ สามารถลดการเจ็บป่วยและค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

1.1.3 สร้างระบบคุ้มครองทางเศรษฐกิจสังคมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้คนไทยสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

1.2 เป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ในปี 2554 ดังนี้

1.2.1 เป้าหมายเชิงคุณภาพ

คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายสติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม อารมณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

1.2.2 เป้าหมายเชิงปริมาณ

- 1) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี
- 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับสูงกว่าร้อยละ 55
- 3) เพิ่มกำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ
- 4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 10 คนต่อประชากร 10,000 คน
- 5) อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นเป็น 80 ปี
- 6) ลดอัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง โรคเนื้องอกร้าย (มะเร็ง)
- 7) ผู้อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง
- 8) ลดคดีอาชญากรรมลงร้อยละ 10

2. แนวทางการพัฒนา

เพื่อให้เป็นไปตามพันธกิจในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและรอบรู้อย่างเท่าทันแนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ในระยะ ๕ ปี ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนใน ๓ มิติ คือ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ตามความเหมาะสมของคนทุกกลุ่มทุกวัย เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ก้าวสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง และสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ ในขณะเดียวกัน มุ่งเสริมสร้างคนไทยให้มีสุขภาพะที่ดี ควบคู่กับการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข การคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมกระบวนการยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

2.1 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานและเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ค้ำจาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม และมีจิตสำนึกสาธารณะ โดยผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ค้ำจาม เป็นคนดี ห่างไกล

อธิบายและขยายผล มีภาวะผู้นำ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม และมีบทบาทดูแล ตักเตือน ฝึกระวัง ความประพฤติอันดีศรีอยุธยา รวมทั้งสืบค้นคนดีในสังคม เชิดชูให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ระดับ ปลูกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เปิดโอกาสให้คนทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมเรียนรู้ทำงานร่วมกันประสานประโยชน์ เช่น กิจกรรม อาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรม ลูกเสือและเนตรนารี และกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น และในระดับองค์กรของทุกภาคีการพัฒนา มุ่งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความโปร่งใสและ ตรวจสอบได้

2.2 พัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานให้รองรับการแข่งขันของประเทศ โดย เพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานและจัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพที่ เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานสู่ระดับวิชาชีพเพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานเพื่อ เสริมสร้างผลิตภาพแรงงานให้สูงขึ้นทั้งการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ แก้ปัญหา ตัดสินใจ ทำงานเป็นทีม มีจริยธรรม มีวินัยในการทำงาน สามารถรองรับ และเรียนรู้เทคโนโลยีที่ซับซ้อน ได้ง่ายปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่และพร้อมก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้จัดระบบการ เรียนรู้ในการประกอบอาชีพทั้งในด้านความรู้ ความสามารถและทักษะที่สอดคล้องกับ วิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีการส่งต่ออย่างเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับ วิชาชีพ โดย

2.2.1 เสริมสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ชุมชนทุกระดับในการพัฒนาสมรรถนะแรงงาน โดยจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้นที่ หลากหลายสำหรับแรงงาน เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพและเป็นช่องทาง การเปลี่ยนงานตามความถนัดเหมาะสมกับศักยภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งส่งเสริม การฝึกงานในสถานประกอบการให้กว้างขวาง

2.2.2 ผลักดันองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กรชุมชน สถานประกอบการ สถาบันการแพทย์ สถานสงเคราะห์ เป็นต้น ให้จัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนที่มุ่งจัดการ เรียนขั้นพื้นฐานและวิชาการด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนไทย เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.2.3 เร่งรัดการจัดทำระบบคุณวุฒิวิชาชีพในสาขาที่มีความพร้อมและ สอดคล้องกับความต้องการและนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้แรงงานได้รับค่าจ้างเหมาะสม กับความรู้ทักษะและประสบการณ์ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตควบคู่กับการผลักดันการจัดตั้ง สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ

2.2.4 สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสให้มีงานทำเหมาะสมตามศักยภาพ โดยผลักดันให้ภาคเอกชนร่วมกับชุมชนและสถาบันการศึกษาจัดการฝึกอบรมอาชีพและสร้างงานให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งในสถานประกอบการและอาชีพอิสระ

2.2.5 จัดทำข้อมูล ข่าวสารและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและความก้าวหน้าในวิชาชีพในทุกอาชีพเผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

2.3 ส่งเสริมกำลังคนที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพในทุกสาขา โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนานักวิจัย และสร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิชาการทุกแขนงผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ บนฐานการพึ่งตนเองทางวิชาการสมัยใหม่

2.3.1 ผลิตนักวิจัยในสาขาที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและของสังคมไทย เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาประเทศ โดยผลักดันให้การค้นหาเด็กที่มีอัจฉริยภาพด้านต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและพัฒนาศักยภาพให้มีความเป็นเลิศทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม โดยส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถเข้าถึงต้นตอการเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมศิลปะต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในโรงเรียนและชุมชน มุ่งผลิตนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และด้านสังคมให้สามารถบริหารจัดการความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนา เน้นสาขาหลัก อาทิ เทคโนโลยี พัฒนาคณะ สังคม และการบริหารจัดการ และร่วมทำวิจัยกับต่างประเทศที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย

2.3.2 พัฒนานักวิจัยที่มีอยู่ให้มีศักยภาพ มีความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญสูงขึ้น สามารถสร้างนวัตกรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคม โดยรวมและเชิงพาณิชย์ ปลุกฝังคุณค่าในเรื่องความไว้เนื้อเชื่อใจให้กับนักวิจัยที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างเป็นเครือข่ายทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์สร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจไปใช้ประโยชน์ได้ สนับสนุนให้ทำการวิจัย พัฒนาและสร้างนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าเพิ่ม เพิ่มผลิตภาพโดยรวม นำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

2.4 สร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิชาการทุกสาขาให้เป็นระบบ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กำหนดมาตรการจูงใจ และกระจายแหล่งเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุกภูมิภาค

2.4.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในทุกสาขาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่สร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการลงทุนจากต่างประเทศ โดยผลักดันให้บริษัทข้ามชาติจัดกิจกรรมวิจัยและพัฒนาในประเทศเพิ่มขึ้น รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีผ่านการลงทุนจากต่างประเทศควบคู่กับการสนับสนุนการร่วมลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างฐานเทคโนโลยีของตนเอง

2.4.2 กำหนดมาตรการจูงใจที่มุ่งสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ยกเว้นภาษีทุกประเภทที่เกี่ยวกับงานวิจัยและพัฒนาทุกสาขา จัดให้มีกลไกจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียอย่างเป็นธรรม พัฒนาระบบการแพร่กระจาย ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี และยกย่องนักวิทยาศาสตร์ไทย นักวิจัยและพัฒนาด้านต่างๆ ที่มีผลงานดีเด่นให้เป็นแบบอย่างสำหรับเด็กและเยาวชน

2.4.3 กระจายและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทุกสาขาวิชา พัฒนาและยกระดับศูนย์ความเป็นเลิศด้านต่างๆ สร้างเครือข่ายองค์กรที่เกี่ยวข้องในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปสู่ภูมิภาคและชุมชน สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 พัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัย ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิต ได้อย่างรู้เท่าทัน โดย

2.5.1 สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

2.5.2 ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ใฝ่ศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีความคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียร และสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

2.5.3 ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง

2.6 พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดย

2.6.1 เปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา

2.2.6 พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.7 ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับทุกคน โดย

2.7.1 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ อาทิ การลดหย่อนภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุน และส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎ ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

2.7.2 จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อแนะนำการเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

2.8 การจัดการองค์ความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการ พัฒนาต่อยอด ใช้ประโยชน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดยจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษานำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชน ควบคู่กับการทำวิจัยพื้นที่บ้านที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาครัฐ รวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554)

แนวคิดความเชื่อและหลักการของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นกล่าวได้ว่า มีที่มาจากจิตวิทยาและปรัชญาเป็นแหล่งสำคัญ วิชาปรัชญาเป็นวิชาเก่าแก่กล่าวถึงหลักการแห่งการเรียนรู้ ความจริง ความงาม คุณค่า นับว่าเป็นประเด็นใหญ่ครอบคลุมการเรียนรู้ในวิชาต่างๆ ดังนั้น วิชาปรัชญาจึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์มีธรรมชาติเป็นอย่างไร เป็นเพียงเสมือนเครื่องจักรกลหรือเป็นอินทรีย์ ที่มีอิสระในการคิดและการตัดสินใจ ซึ่งความเชื่อที่ต่างกันทั้ง 2 แง่นี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในการจัดการศึกษาและฝึกอบรมอยู่ตลอดมา ความเชื่อในทางจิตวิทยานั้น แม้ว่าจะได้พยายามพัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ในระยะหลังๆ นี้ ก็ยังมีลักษณะจำกัดอยู่ เพราะเรื่องของจิตใจเป็นนามธรรมไม่สามารถ จะจับต้องทดลองได้ง่ายเหมือนสิ่งวัตถุ แม้นักจิตวิทยาด้วยกันเองก็ยังมีความเห็นแตกต่างกันเป็นหลายฝ่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงความเชื่อที่เป็นพื้นฐานการจัดการเรียน การสอน การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพียง 4 ประการ คือ (กรมการศึกษา นอกระบบ. 2544 : 1 - 2)

1. ความเชื่อด้านพฤติกรรมนิยม

พฤติกรรมนิยมเป็นทฤษฎีที่สำคัญอย่างหนึ่งในด้านการเรียนรู้ อธิบายว่า พฤติกรรมของคนเกิดจากการเร้าของสิ่งเร้า คนเราทำปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า ถ้าไม่มี สิ่งเร้า การตอบสนองก็ไม่มี เช่น ครู อุปรณ์ หนังสือ เหตุการณ์ จัดให้แก่ผู้เรียน โดยควรจัดให้เป็นขั้นตอนมีลำดับและให้มีการเสริมแรงเป็นระยะๆ ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับ พฤติกรรมขึ้นได้

2. ความเชื่อด้านมนุษยนิยม

มนุษยนิยม เป็นทฤษฎีที่นิยามกันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษานอกระบบ ทฤษฎีนี้ต่างกับพฤติกรรมนิยม พฤติกรรมนิยมเชื่อว่า พฤติกรรมเป็นผลจากสิ่งเร้าถ้าไม่มีสิ่งเร้า แต่มนุษยนิยมเห็นว่า พฤติกรรมเป็นผลจากจิตใจของมนุษย์เอง ซึ่งมีความต้องการ มีการจูงใจ มีเสรีภาพ สามารถเลือกกระทำได้ การเรียนรู้จึงเกิดจากการเลือกสรรของผู้เรียนเอง สิ่งที่ไม่มีความหมายแก่ตัวผู้เรียน เขาก็ไม่เลือกที่จะเรียนและการเรียนรู้ก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและจูงใจผู้เรียน

3. ความเชื่อตามทฤษฎีความรู้ความเข้าใจ

แนวคิดนักจิตวิทยาของกลุ่มทฤษฎีการรับรู้ ที่เรียกว่า เกสตอลท์ (Gestalt) หรือ ทฤษฎีเกสตอลท์ เน้นหนักในการแก้ปัญหาด้วยการหยั่งเห็น (Insight) การเรียนการสอน จึงต้องเน้นให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เพราะจะทำให้สามารถมองเห็นวิธีแก้ปัญหาได้ การเรียนรู้เกิดจากการหยั่งเห็นของผู้เรียน ผู้เรียนจะมองสถานการณ์ทั้งหมด และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของสถานการณ์นั้น และคิดขึ้นได้ทันทีว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร การจัดการเรียนการสอนจึงต้องจัดให้ผู้เรียน เรียนจากส่วนรวมมาหาส่วนย่อยและให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียน

4. ความเชื่อด้านหลักวิชาการศึกษาผู้ใหญ่

หลักวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ไม่เหมือนกับเด็ก เพราะมีอะไรที่แตกต่างกันหลายอย่าง เช่น มโนทัศน์ของผู้เรียน ประสบการณ์ของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียน และแนวทางในการเรียนรู้ หลักวิชาการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับ ความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับธรรมชาติ ผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนจะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้ แสดงออกและนำตนเอง

5. แนวคิดเรื่อง “คิดเป็น”

ดร. โกวิต วรพิพัฒน์ นักการศึกษาของไทย ได้แสดงแนวคิดทางการศึกษานอกโรงเรียนไว้ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา โดยมี หลักการว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของการเรียนของมวลชน เพื่อมุ่งให้เกิดความประสมกลมกลืน และเข้ากันได้ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสมดุลจะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อคนสามารถเอาชนะ

อุปสรรคต่างๆ หรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งเรียกว่า “คิดเป็น” คำว่า คิดเป็น นี้ได้นำไปใช้ในโครงการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จเพื่อฝึกอบรมครู ในโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 สมมุติฐาน ตามแนวคิดเรื่องคิดเป็นนี้ ได้มาจากหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตเป็นทุกข์ ความทุกข์สามารถดับได้ หรือทำให้หายไปได้ การจะดับทุกข์นั้นๆ ในที่สุด คนก็จะสามารถหาวิธีแก้ได้ หรือทำให้ความทุกข์ลดน้อยลงไป (ชัยศ อิมสุวรรณ, 2531 : “ไม่มีเลขหน้า”) หลักวิธีการที่จะดับทุกข์หรือแก้ปัญหา จะต้องมืองค์ประกอบของการคิด เพื่อวิเคราะห์ปัญหาหรือค้นหาคำตอบ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้สำเร็จ องค์ประกอบ ที่สำคัญนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ

- 5.1 ความรู้ที่เป็นความรู้ด้านวิชาการ (Academic Knowledge)
- 5.2 ความรู้ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Knowledge of Society and Environment)
- 5.3 ความรู้เกี่ยวกับตนเอง

แผนพัฒนาคุณธรรม

1. ขอบข่ายของการพัฒนาคุณธรรม

การพัฒนาคุณธรรม ควรจะได้ดำเนินการให้สอดคล้องเป็นแนวเดียวกันทั่วประเทศภายในขอบข่ายดังต่อไปนี้

1.1 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ

- 1.1.1 การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
- 1.1.2 การประหยัดและอดออม
- 1.1.3 การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
- 1.1.4 การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- 1.1.5 ความรักชาติ ศาสนา กษัตริย์

1.2 คุณธรรมตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 4 ประการคือ

- 1.2.1 การรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นธรรม

เป็นประโยชน์เป็นธรรม

- 1.2.2 การรู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์

ความดีนั้น

1.2.3 การออกหนังสือ ออกคั่น ออกคอม ที่จะไม่ประพุดติลวงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

1.2.4 การรู้จักละ วางความชั่ว ความสุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนใหญ่นองบ้านเมือง

2. กลุ่มเป้าหมาย

เพื่อให้เกิดความสะดวกและสอดคล้องกับสภาพของประชากรแต่ละกลุ่ม การดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จึงควรจะทำให้ตรงกับลักษณะของกลุ่มเป้าหมายต่างดังต่อไปนี้

2.1 กลุ่มครู

2.2 กลุ่มข้าราชการ เจ้าหน้าที่และลูกจ้าง

2.3 กลุ่มเยาวชน นักเรียนหรือนักศึกษา

2.4 กลุ่มบุคลากรฝ่ายวัดและบุคลากรทางศาสนา

3. แนวทางทั่วไปในการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม

3.1 สนับสนุนการจัดกิจกรรมปลูกฝังและสร้างเสริมศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

3.2 ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและสอดแทรกเรื่องการพัฒนาจิตใจและค่านิยมไว้ในหลักสูตร

3.3 ส่งเสริมบทบาทของศาสนสถาน ให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างบ้าน ศาสนสถาน และ โรงเรียน

3.4 ให้หน่วยงานของรัฐ สถาบันทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ร่วมมือกันดำเนินการประชาสัมพันธ์เรื่องการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม โดยใช้สื่อทุกประเภท

3.5 ให้หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการฝึกอบรมการพัฒนาจิตใจแก่ข้าราชการ และบุคลากรในหน่วยงานทุกระดับ โดยประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมแก่กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ต่อไป (สำนักงานพัฒนาคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ. 2532 : 7 – 11)

หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

1. ความหมายของคุณธรรม และจริยธรรม

1.1 ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรม เป็นคำที่ทุกคนได้รู้จัก ได้สัมผัส ค้นพบ แต่ความหมายของแต่ละคน เข้าใจหรืออธิบาย ก็มีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวคิดของแต่ละบุคคล และศาสตร์อันเป็นพื้นฐานของบุคคลนั้น ๆ ตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 189)

กิริติ บุญเจือ (2534 : 105) ได้ให้ความหมายว่า “คุณธรรม เป็นคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งทำให้ผู้มีคุณธรรมรู้จักแสวงหาคุณงามความดี และทำให้เขาได้บรรลุถึงจุดหมายอันดีเลิศ ทั้งในด้านความประพฤติทั่วไปหรือขอบเขตที่จำกัดแห่งความประพฤติ”

วสิน อินทสาระ (2541 : 106-107) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ตามหลักจริยศาสตร์ไว้ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน พร้อมอธิบายและได้ให้ความหมายอันสั้นว่า คุณธรรม คือ ความดีเลิศแห่งอุปนิสัย นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงความหมายที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ไว้ เช่น โสเครติส คุณธรรม หมายถึง ความรู้หรือปัญญาพร้อมทั้งนิสัยถึงกับเน้นว่า คุณธรรมคือความรู้ เพลโต เห็นด้วยว่าคุณธรรมคือความรู้ อริสโตเติลเห็นว่า คุณธรรม คืออุปนิสัยอันดีงาม แมกเคนซี กล่าวว่า คุณธรรมคือความรู้และนิสัย เอ็มมานูเอล คานท์ เห็นว่า คุณธรรมคือการควบคุมแรงกระตุ้นต่าง ๆ และความทะยานอยากได้ด้วยเหตุผล

จากความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า คุณธรรม คือ คุณงามความดีที่บุคคลสั่งสมไว้ในตนเอง และมีพฤติกรรมที่ทุกสังคมยอมรับ ตัดสินตามกฎเกณฑ์ว่าถูก ผิด ดี ชั่ว ควรและไม่ควรทำ

1.2 ความหมายของจริยธรรม

ก่อ สวัสดิพานิช (2518 : 55) ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ ประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ดีงามเหมาะสม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2520 : 3) กล่าวว่า จริยธรรม (Morality) หมายถึง ลักษณะทางสังคมหมายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่

ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและกระทำพฤติกรรมนั้น ส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง ไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย

น้อย พงษ์สนิท (2520 : 92) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม คือ หลักปฏิบัติอันดีว่าเป็นความดีความงาม ในการอยู่ร่วมกันอันเป็นผลได้มาจากความขัดแย้งในใจของมนุษย์ ระหว่างชนชาติฝ่ายสูงและชนชาติฝ่ายต่ำ และเป็น ไปเพื่อควบคุมแรงผลักดันอันเป็นชนชาติฝ่ายต่ำให้เป็นไปในแนวทางที่มนุษย์ว่าดี

สมบุรณ์ ศาလာชีวิน (2522 : 20) จริยธรรมในทัศนะของนักการศึกษาได้อธิบายจริยธรรมไว้หลายแบบ เช่น จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรม คือ เซารูปัญญาทางสังคมของบุคคลอัน ได้แก่ การรับรู้ สังเกต เข้าใจสถานการณ์ เข้าใจอำนาจของสังคม คือ ความสามารถในการปรับตัว และควบคุมตัวเองในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสังคม จริยธรรมครอบคลุมถึงสาระต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมเกิดจากความเจริญทางสติปัญญาที่ออกมาเพื่อเสริมสร้างสังคม

พินิจ รัตนกุล (2522 : 116) จริยธรรมในทัศนะของนักปรัชญา ให้ความหมายว่า คำที่เราานิยมใช้ในเรื่องของ การตัดสินคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ว่า เป็นการกระทำที่ “สมควร” “ถูกต้อง” “ดี” หรือตรงข้ามการกระทำที่ไม่มีจริยธรรม คือการกระทำที่ “ไม่สมควร” “ไม่ดี”

ดวงเดือน พันธุภูวนิน (2524 : 13) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าเป็นสำนึกที่บุคคลมีในเรื่องเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความยุติธรรม ความไม่ยุติธรรม

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จริยธรรม” คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ กฎศีลธรรม

สาโรช บัวศรี (2526 : 18) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม คือแนวทางในการประพฤติตน เพื่ออยู่กันอย่างร่มเย็นในสังคม

สาโรช บัวศรี (2526 : 18-20) ให้คำอธิบายคำว่า จริยธรรม ไว้ดังนี้

จริยธรรม	หมายถึง	ศีลธรรมและคุณธรรม
ศีลธรรม	หมายถึง	การละเว้นการฆ่า หรือการเบียดเบียน
คุณธรรม	หมายถึง	การเมตตากรุณา

จริยธรรมย่อมจะรวมเอาค่านิยมที่จำเป็นอื่น ๆ เข้าไว้ด้วย อาจได้แก่
ธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ วินัย และมารยาท เป็นต้น ถ้าจะพูดสั้น ๆ ก็คือ
ค่านิยมในระดับต่าง ๆ ซึ่งสังคมและบุคคลจำเป็นต้องยึดมั่นถือมั่น และจริยธรรมนี้ย่อมจะนำ
สันติสุขมาให้แก่บุคคลและสังคมได้ตามสมควรแก่กรณี

พระราชวรมุนี (2528 : 13) ได้ให้ความหมายคำว่า จริยะ จริยา ตลอดจน
จริยธรรม ว่าหมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การ
เคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้าน
สังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ประยุตโต. 2530 : 10) ได้อธิบายความหมาย
จริยธรรม หมายถึง “การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้ เป็นไป การครองชีพ การใช้
ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้าน
ส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา” หรือ หมายถึงแนวทางการดำเนินชีวิต
ทั้งหมดของบุคคลในสังคม

โกศล มีคุณ (2533 : 5) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ และ
แนวทางความประพฤติ เป็นตัวเกณฑ์ที่เรียกได้ว่าการแสดงออกที่มีจริยธรรมเป็นอย่างไรส่วน
คุณลักษณะภายในและพฤติกรรมของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่บ่งบอกคุณภาพทางจริยธรรมของ
บุคคลแต่ละคน ในอันที่จะแสดงออกได้เหมาะสมกับกฎเกณฑ์ภายนอก และการวัดจริยธรรม
ของบุคคลก็ควรจะวัดลักษณะทางจิตและตัวพฤติกรรมของบุคคลนี้เอง

ประกาศรี สิทอำไพ (2535 : 36) จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า
Ethos แปลว่า หลักความประพฤติหรือลักษณะนิสัย (Character) หมายถึง ความคิดรวบยอด
หรือมโนทัศน์ เกี่ยวกับคุณค่าหรือค่านิยม (Value Concepts)

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535 : 286) ได้ให้คำนิยามของคำว่า
จริยธรรมไว้พอสรุปสาระสำคัญได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก
การกระทำที่ดีออกจากการกระทำที่ชั่ว

เปียเจต์ (Piaget. 1960 : 1) ให้ความคิดเห็นเอาไว้ว่า จริยธรรม เป็นลักษณะ
ประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ในการให้ความร่วมมือ เกี่ยวกับการ
จัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจ อนามัยส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ร่วมกันในการทำ
ตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคม

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสิ่งที่ควรประพฤติ ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่สังคมเห็นว่า ถูกต้องเหมาะสม

2. องค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม

จริยธรรมและคุณธรรมมีความหมายใกล้เคียงกันมาก ดังนั้น จึงมีผู้ใช้คำสองคำนี้ ไปด้วยกัน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2539 : 27) คำว่า คุณธรรม จริยธรรม มีลักษณะที่มีส่วนคล้ายคลึงและสัมพันธ์กัน (ทิสนา แจมมณี. 2542 : 2) ดังนั้น การเสนอองค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม จึงขอเสนอในลักษณะรวมกัน ดังต่อไปนี้ กรมวิชาการ (2541 : 119) ได้สรุปว่า จริยธรรมของบุคคลมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องจึงสามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด
 2. ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน
 3. ด้านพฤติกรรม (Moral Conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้งสององค์ประกอบข้างต้น
- ประกาศี สีหอำไพ (2535 : 11-13) เสนอพื้นฐานการจัดการศึกษาด้านจริยธรรมที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. หลักจริยธรรม (Moral Principles)

1.1 อัตวินิจ (Self) เป็นการวิเคราะห์ที่ได้จากตนเองมองเห็นมาตรการ และวิธีการที่จะดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้อง การกล่อมเกลาชัดเกล้าพื้นฐานของจิตใจให้มั่นคงในคุณธรรมเป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคม ความมีหิริ โอตตัปปะ

1.2 การแลกเปลี่ยน (Exchange) รู้จักการให้ คนเราถ้ารู้จักการให้ แลกเปลี่ยนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เติมสิ่งที่บุคคลขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ ความขาดแคลน ยากไร้เดือดร้อนถ้าเค็มก็จะลดน้อยลง การแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีสภาพที่สมบูรณ์

1.3 สัมพันธภาพ (Relationship) ความสัมพันธ์ที่ผูกพันกัน โดยทางเครือญาติ การติดต่อคุ้นเคยกันหรือโดยกิจกรรมทางสังคม ทำให้แนวความคิดขยายขอบเขตกว้าง ออกจากตนเองเพื่อแผ่ไปยังผู้อื่น

1.4 ระบบสังคม (Social System) ค่านิยมที่วิเคราะห์ความถูกผิดชั่วดีจนเป็นหลักการ กฎเกณฑ์กำหนดแนวศีลธรรมให้ยึดถือปฏิบัติ ถ้าถึงระดับเข้มข้นก็จะเป็นลัทธิศาสนา มีศาสดาเป็นผู้ชี้แนะวางแนวทางความประพฤติ ก่อตัวเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ได้แก่ ชาติรวมอารยธรรม วัฒนธรรมอันเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของสังคม

1.5 การบำเพ็ญประโยชน์และพันธสัญญาประชาคม (Utility and Social Contract) เป็นการปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของประชาชาติ มีความสัมพันธ์เป็นมิตรไมตรี ต่างแสวงความสามารถตามบทบาทของตน ใช้สิทธิและหน้าที่ให้เกิดความสงบสุขและสามัคคี สามารถควบคุมการรุกรานล่วงล้ำอธิปไตยโดยมิชอบได้

1.6 สากลธรรม (Universal) หลักมโนธรรมสากลที่ครอบคลุมได้ทั้งโลก เป็นข้อยืนยันคุณค่าความดีของทุกศาสนาว่าล้วนมุ่งวางแนวทางให้คน หรือศาสนิกชนของตน บำเพ็ญตนอยู่ในคุณงามความดีตามที่ได้สร้างสรรค์หลักธรรมไว้ มีการกล่อมเกลาจิตใจให้ศรัทธาแน่วแน่ในการบำเพ็ญตนให้มีสาระ มุ่งถึงเป้าหมายของความเชื่อสูงสุดที่ยึดมั่น ซึ่งล้วนเป็นสุคติหรือหนทางที่ดีงาม หลักจริยธรรมที่ขยายขอบเขตจากจุดเล็กที่สุด คือ เฉพาะตนไปจนถึงสากลโลก

2. การอธิบายค่านิยมหรือวิธีการกระทำได้ให้นิยม (Value Clarification)

2.1 การเลือกคุณค่า (Choosing) การดำเนินชีวิตมีวิถีทางที่ให้เลือกมากมาย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุการณ์ ความเหมาะสมที่จะเลือกกระทำหรือละเว้นการกระทำในสิ่งใด

2.2 การกำหนดคุณค่า (Prizing) กำหนดน้ำหนักซึ่งดูว่าควรเลือกสิ่งใดควรกระทำเรียงลำดับจากมากลงมาน้อย สิ่งใดที่ประสงค์หรือต้องการเลือกมากที่สุดจึงยึดถือในสิ่งนั้น การตีค่าน้ำหนักขึ้นอยู่กับผู้กำหนด ของสิ่งหนึ่งอาจมีค่าต่อคนหนึ่งมากกว่าผู้อื่น การกำหนดคุณธรรมจึงต้องเป็นสากลจึงจะเกิดความเข้าใจในแนวทางเดียวกัน

2.3 การปฏิบัติตามคุณค่า (Acting) กรรม คือ การกระทำจากสิ่งที่เลือกแล้ว กำหนดค่าไว้แล้วว่าดีที่สุด บุคคลพึงปฏิบัติตามและอธิบายค่านิยมที่ตนยอมรับปฏิบัติให้ได้ ถ้าเป็นสังคมที่กว้างขึ้นควรมีระบบระเบียบเป็นกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน

3. องค์ประกอบของจริยธรรม (Moral Elements) จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

3.1 ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล

3.2 สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดำรง มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน

3.3 อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้ว สามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 35-36) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. เนื้อหาของจริยธรรม คือ สิ่งที่สังคมตั้งสอนลูกหลานว่าทำสิ่งนี้ดีสิ่งนั้นไม่ดี จะเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ทำแล้วจะได้รับการสรรเสริญจากสังคม หรือสังคมลงโทษ เป็นเนื้อหาความรู้ทางศาสนา ทางกฎหมาย ระเบียบประเพณีของหมู่เหล่า อาจอยู่ในรูปของค่านิยมของสังคม หรือเจตคติของบุคคล และในรูปของบุคลิกภาพที่เกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อ ความก้าวร้าว สันโดษ เนื้อหาของจริยธรรมนั้น แต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันได้มาก สิ่งที่สังคมหนึ่งว่าดี อีกสังคมหนึ่งอาจว่าไม่ดี จะเปรียบเทียบว่าใครมีจริยธรรมสูงต่ำกว่ากันได้ยาก

2. โครงสร้างของจริยธรรม จะแบ่งจริยธรรมตั้งแต่ต่ำไปจนถึงจริยธรรมสูงออกเป็นขั้น ๆ การพิจารณาด้านนี้เกิดจากการพิจารณาการรู้การคิดของมนุษย์ว่าโครงสร้างเช่นกัน เช่น ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของเพียเจต์ และ โคลเบอร์ก ได้ขยายความคิดออกจาก 3 ขั้น เป็น 6 ขั้น เรียกว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งจริยธรรมด้านโครงสร้างนี้อาจเปรียบเทียบคนในสังคมต่าง ๆ ว่าอยู่ในขั้นเดียวกันหรือต่างกันก็ได้

เพียเจต์ (Piaget. 1959 ; อ้างอิงมาจาก โกศล มีคุณ. 2533 : 70) พบว่า ระดับขั้นของจริยธรรมของบุคคลแบ่งเป็น 3 ขั้น คือ

1. ขั้นก่อนจริยธรรม เป็นขั้นต่ำที่บุคคลยังไม่เกิดความคิดเกี่ยวกับสิ่งใดผิด สิ่งใดถูกสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร
2. ขั้นยึดคำสั่ง ในขั้นนี้บุคคลจะเชื่อฟังและยึดถือเอาคำสั่งของผู้ที่มีอายุ มีอำนาจเหนือเป็นหลัก
3. ขั้นยึดหลักแห่งตน ผู้มีจริยธรรมอยู่ในขั้นนี้จะมีลักษณะคลายความเกรงกลัวอำนาจจากภายนอก และจะค่อยเกิดหลักภายในจิตใจของตนเองขึ้น

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969 : 391 ; อ้างอิงมาจากบุญสม โพธิ์เงิน, 2537 : 15-30) ถือเอาหลักของการตัดสินใจใช้เหตุผล ในการแก้ปัญหาทางจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งสะท้อนถึงระดับจริยธรรมของคน แบ่งเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนเกณฑ์
 - ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ
 - ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล
2. ระดับตามเกณฑ์
 - ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ
 - ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่สังคม
3. ระดับเหนือหลักเกณฑ์
 - ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา
 - ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล

จรัส ดวงวิสาร (2522 : 26) ได้กล่าวถึงจริยธรรม ตามแนวพระพุทธศาสนา 3

ระดับ คือ

1. อัตตัญญจริยา หมายถึง ความประพฤตินั้นบุคคลของแต่ละคน คือ การทำตนให้เป็นคนดี
 2. ญาติัตถจริยา หมายถึง ความประพฤติดต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในสายเลือดพ่อแม่ ลูก เมีย ญาติ พี่น้อง เป็นการสงเคราะห์ตามหน้าที่ของแต่ละบุคคล
 3. โลภัตถจริยา หมายถึง ความประพฤติดต่อบุคคลต่อส่วนรวม หรือขั้นอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนา คือการช่วยเหลือผู้อื่นที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้
- พุทธทาสภิกขุ (2530 : 10) ได้แบ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า 2 ลักษณะ ซึ่งอาจสรุปขั้นจริยธรรมได้ ดังนี้

1. ระดับโลกียะ เน้นลักษณะเว้นการกระทำความดี
 - ขั้นที่ 1 คิดการอันเป็นประโยชน์แก่ตน
 - ขั้นที่ 2 คิดการอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
 - ขั้นที่ 3 คิดการอันเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก
2. ระดับโลกุตระ
 - ขั้นที่ 4 เน้นหลักความดับไม่เหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป จริยธรรมเป็นสภาพความดีสูงสุด สภาพที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงหรือนิพพาน

นักจิตวิทยา ได้จำแนกจริยธรรมออกเป็นหลายลักษณะต่าง ๆ กัน ดังเช่น บราวน์ (Brown. 1965 : 411 ; อ้างอิงมาจาก กรมวิชาการ. 2541 : 120) ได้จำแนกจริยธรรมออกเป็น 3 มิติ คือ

1. ความรู้ (Knowledge)
2. ความประพฤติ (Conduct)
3. ความรู้สึก (Feeling)

ฮอฟแมน (Hoffman. 1979 : 958-966) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ใกล้เคียงกับบราวน์ กล่าวคือ เขาเชื่อว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral Internalization) ประกอบไปด้วย 3 กระบวนการที่อิสระจากกัน และต่างก็มีพื้นฐานเชิงประสบการณ์ต่างกัน กระบวนการทั้ง 3 นี้ ได้แก่

1. ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought)
2. ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling)
3. พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ควงเคื่อน พันธุมนาวิณ (2524 : 1-3) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ว่าในสังคมของตัวนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำ และการทำใดเลวควรงดกระทำ ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

2. เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นเพียงใด ซึ่งรวมถึงทั้งการมีความรู้และความรู้สึกในเรื่องจริยธรรมเข้าด้วยกัน เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสภาพการณ์ในปกติอาจมีเจตคติแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล บุคคลจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งตัดสินการกระทำต่าง ๆ ดังนั้น จึงถือว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นต้นเหตุของพฤติกรรมของบุคคล

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคม นิยมชมชอบ หรือจเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำ ในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ของสังคม

สรุปแล้ว องค์ประกอบของจริยธรรมนั้นต้องมีด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ซึ่งผู้ที่มีจริยธรรมนั้นจะต้องมีคุณงามความดีทั้ง 3 ด้าน ด้านที่สังคมให้ความสำคัญ มากกว่าจริยธรรมด้านอื่น ๆ คือ พฤติกรรมการกระทำในทางที่ดีของบุคคลซึ่งมีผลต่อการอยู่ ร่วมกันของคนในสังคม

3. แนวทางปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

พญุศศักดิ์ จันทรสุนทร (2541 : 1-5) ได้สรุปแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สำหรับเด็กและเยาวชน ในการบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในกรพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม และความเป็นประชาธิปไตย ดังนี้

1. เสริมสร้างกิจกรรมให้บิดามารดาและผู้ปกครองเป็นศาสนิกชนที่ดี และอบรมสั่งสอนบุตรให้เห็นคุณค่าของการเป็นคนดีมีคุณธรรม
2. ปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ประหยัด อดทนให้แก่เด็กและเยาวชน
3. พัฒนารูปแบบสื่อการเรียนการสอน และเทคนิคการสอนศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม แก่ครู อาจารย์ และผู้เผยแพร่ศาสนา ทั้งในระบบและนอกระบบ
4. สนับสนุนการจัดศาสนพิธี เพื่อให้เกิดความเข้าใจในศาสนาอย่างถูกต้อง
5. สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนที่นับถือศาสนาพุทธ หรือศาสนาอื่นได้บวชเรียนในศาสนานั้น ๆ
6. ส่งเสริมการทำกิจกรรมด้านศาสนา จริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณีไทย ให้แก่เด็กและเยาวชนทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน
7. เสริมสร้างกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ดำรงชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ดีงาม มีความกตัญญู และรับผิดชอบ
8. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้าใจถึงคุณค่างานศิลปะของไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป
9. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง

10. สนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบกระบวนการปลูกฝังพฤติกรรมทางคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน จากแนวทางดังกล่าวจะบรรลุเป้าหมายได้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจาก บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ในการเสริมสร้าง คุณธรรม จริยธรรม แก่เด็กและเยาวชนของชาติ

4. หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

ทิสนา แคมมณี (2542 : 1-33) ได้ประมวลทฤษฎี หลักการ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยนับความหมายของคุณธรรม ในความหมายของคุณลักษณะหรือสถานะของมนุษย์ที่เป็น ไปในทางถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม สำหรับค่านิยม นั้นเป็นหลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นกลายเป็นค่านิยมของสังคมไป คำว่า “การพัฒนา” หมายถึงการสร้าง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น หรือการทำให้เป็นไปตามจุดหมายที่กำหนด การพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้หลายวิธี การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ก็ย่อมมีวิธีที่หลากหลาย และได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในแง่การอบรมสั่งสอนเป็นสำคัญ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ท่านผู้สนใจเห็นแนวคิดแนวทางที่หลากหลาย ซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าเห็นว่า เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจในแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ จากเอกสารดังกล่าว ดังนี้

4.1 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

ทิสนา แคมมณี (2542 : 3) อธิบายถึง ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำนี้ว่า พัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ สกินเนอร์ (Skinner) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป ดังนั้น เราจึงสามารถวางเงื่อนไข โดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาได้

วิธีการ

วิธีการปรับพฤติกรรมมีขั้นตอนหลัก ๆ ดังต่อไปนี้ (ทิสนา แชมมณี. 2542 :

3 ; อ้างอิงมาจาก สุรางค์ โค้วตระกูล. 2539)

1. บังชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจนมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้
2. ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ
 - 2.1 ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำชมเชย ยกย่องสนใจ ให้เกียรติ เป็นต้น
 - 2.2 ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย (Token) แลกกับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรมต้องการ
 - 2.3 ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกมที่นักเรียนชอบ

3. ติดตามสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปรับพฤติกรรมเมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ถาวร

4.2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

ทิสนา แชมมณี (2542 : 5 ; อ้างอิงมาจาก สุรางค์ โค้วตระกูล. 2539) ได้

กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ เพียเจต์ (Piaget) ซึ่งอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นอยู่กับวัย โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ ๆ คือ ขั้นแรกอายุระหว่าง 5 - 8 ปี เป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สอง เป็นขั้นยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล และผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมา โคลเบอร์ก (Kolhberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น (Stages) รวมเป็น 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2 - 7 ปี) คือการตัดสินใจที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี) คือการตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากจะได้

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 – 13 ปี) คือการตัดสินใจโดยการ
คล้อยตามความเห็นชอบหรือการจูงใจของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 – 16 ปี) คือการตัดสินใจโดยถือว่าตน
มีหน้าที่ที่จะต้องทำถึงนั้นในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่
จะทำให้ตนทำหน้าที่ตามกฎหมายเกณฑ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) คือการตัดสินใจโดยเห็นแก่
ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้น
นี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอัน
ยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้น
สูงสุด

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว – ช้าต่างกัน เรา
สามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้ โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้ และเรา
สามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีพัฒนาาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาส
ให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความ
คิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เรียนรู้การใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

วิธีการ

การสอนหรือการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรม
สามารถทำได้หลายวิธี เช่น

1. ระดับการพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นของการใช้เหตุผลเชิง
จริยธรรมของ โคลเบอร์กให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วงอายุต่าง ๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรม
ไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนจะมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน
ดังนั้น ครูจึงสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อน
ว่าเขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นในขั้นสูงอีก 1 ขั้น
โดยการพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น

2. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการที่ได้มีโอกาส
ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้บุคคลเข้าใจ
ความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจใน

ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กเข้ากลุ่มทางสังคมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นสูงขึ้น ไปอย่างรวดเร็ว

3. ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้ โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อย ๆ และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์อภิปราย ได้แย้งกัน และตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปรายอาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเรื่องที่ครูสมมติขึ้นก็ได้ แต่สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียน และควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และในระดับที่สูงกว่า การเสนอสถานการณ์ปัญหานั้น อาจใช้สื่อ เช่น ภาพ สไลด์ ฟิล์มสตริป หรือวีดิทัศน์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาชัดเจนขึ้น หรือหากใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติประกอบก็จะยิ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจตัวละครและสถานการณ์นั้น ๆ ลึกซึ้งขึ้น นอกจากนี้ในการให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจและอภิปรายร่วมกันนั้น อาจนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และเทคนิคอภิปรายกลุ่มแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพขึ้น

4. วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้อีกวิธีหนึ่งก็คือ การช่วยจัดบรรยากาศในห้องเรียนและในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่เด็กจะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมกับเพื่อน ๆ ได้ อย่างเปิดเผย บรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีในการพูด แสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับ และความปลอดภัยจากการถูกกลั่นแกล้ง โทษ วิจารณ์วิพากษ์ และการกล่าวหาต่าง ๆ

4.3 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory)

ทิตนา แชมมณี (2542 : 8 ; อ้างอิงมาจาก Bandura. 1977) กล่าวถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม ที่พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ซึ่งขณะนี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา แบนดูรามองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายใน โดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก (Acquisition) แบนดูราเชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะสามารถถ่ายทอดทั้ง

ความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และตัวแบบนี้ทำหน้าที่ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ อาจทำหน้าที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเกิดพฤติกรรม หรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนั้นอาจเป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยู โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสือ นวนิยาย เป็นต้น การเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ กระบวนการตั้งใจ (Attentional Processes) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) กระบวนการกระทำ (Production Processes) และกระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล (Personal) ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (Environmental) และปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavioral)

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบแล้ว แบนดูราได้เสนอแนวคิดสำคัญอีก 2 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับตนเอง (Self-regulation) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์สามารถที่จะควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง เพื่อนำตัวเองไปสู่จุดมุ่งหมายหรือผลที่ต้องการได้ และแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy) ซึ่งเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีผลต่อการกระทำของบุคคลผู้ที่รับรู้ตนเองมีความสามารถก็จะแสดงความสามารถนั้นออกมา

วิธีการ

การสอนหรือพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้การสังเกตตัวแบบนั้น ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจและตั้งใจสังเกตตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่ามีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ
3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบนั้น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัส หรือ โครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดและการชักซ้อมด้วยการกระทำ
4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติโดยการช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ความสามารถของตนและเรียนรู้วิธีการกำกับตนเอง
5. การลงมือปฏิบัติโดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ สังเกตการณ์กระทำของตนเองให้ผู้เรียนได้ข้อมูลป้อนกลับ และให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

4.4 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้วิธีการกระจ่างให้นิยม (Value Clarification)

การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ (ทิสนา แชมมณี. 2542 : 11 ; อ้างอิงมาจาก อัมพรรัตน์ วัฒน โชติ. 2536) ได้พัฒนากระบวนการสอนขึ้น 6 ขั้น ซึ่งครูสามารถนำไปใช้ได้ ดังนี้

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
4. ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
5. ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
6. ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจำ

4.5 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ระบบคู่สัญญา

ทิสนา แชมมณี (2542 : 14) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องระบบคู่สัญญาว่า ได้พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การสอนนิสิต นักศึกษา และการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สำเร็จ โดยที่ผู้แก้ปัญหาหรือผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองจะต้องทำเป็น โครงการที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การสำรวจปัญหาและทำความเข้าใจปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมายของการดำเนินการแก้ปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา การคิดและแสวงหาวิธีการแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนด การบันทึกการปฏิบัติและผลการปฏิบัติ การอภิปรายถึงวิธีการปฏิบัติและผลการปฏิบัติของตน และผลการประเมินผลการดำเนินการ โครงการที่ประกอบด้วยรายละเอียดดังกล่าว จะต้องกำหนดระยะเวลาดำเนินการให้แน่ชัด ซึ่งมักจะให้กำหนดเป็น โครงการระยะสั้น ประมาณ 1 – 6 เดือน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นผลเร็วและเกิดกำลังใจในการปฏิบัติต่อไป หากหมดกำหนดระยะเวลาแล้วก็สามารถจะขยายเวลาและทำโครงการต่อเนื่องได้อีก การดำเนินการทั้งหมดนี้ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ควบคุมตนเองโดยตลอด ซึ่งผู้ที่ไม่มีความตั้งใจมุ่งมั่นมากพอ หรือผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งหรือไม่มีความรับผิดชอบที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ก็จะไม่ได้ผลคนส่วนใหญ่มักจะกระตือรือร้นและเข้มแข็งในช่วงต้น ๆ ต่อมาก็ค่อย ๆ หย่อนการปฏิบัติลงไป จากการดำเนินการของ ทิสนา แชมมณี พบว่า บุคคลที่มีลักษณะนี้มีถึงประมาณ 80% มีเพียง 20% หรือน้อยกว่าที่สามารถควบคุมตนเองได้ ดังนั้น เพื่อแก้จุดอ่อนนี้ ระบบคู่สัญญาจึงกำหนดให้

ผู้ปฏิบัติแสวงหาคู่สัญญาที่สามารถที่จะมาช่วยรับรู้ว่าให้คำปรึกษาและให้กำลังใจในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองของผู้ปฏิบัติ โดยที่คู่สัญญานั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ เป็นผู้ปฏิบัติเกรงใจ ไม่กล้าทำให้เขาผิดหวัง หรือเป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ ซึ่งชมยกย่องผู้ปฏิบัติ มีภาพพจน์ที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ จนทำให้ผู้ปฏิบัติไม่กล้าที่จะทำให้นुकคลนั้นเสียภาพพจน์ที่ดีของตนไป คู่สัญญานี้จะทำหน้าที่รับรู้การดำเนินการของผู้ปฏิบัติและคอยให้กำลังใจและคอยแนะนำเท่าที่จะทำได้ โดยที่ผู้ปฏิบัติจะต้องส่งบันทึกผลการปฏิบัติให้คู่สัญญารับทราบเป็นระยะ ๆ คู่สัญญานี้ไม่ได้ทำหน้าที่ควบคุม แต่จะทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติควบคุมตนเองให้สามารถดำเนินการตามความตั้งใจของตนจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ระบบคู่สัญญาจึงเป็นระบบที่บุคคลสามารถใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องใด ๆ ที่ตนต้องการได้ด้วยตนเอง

วิธีการ

บุคคลใดที่มีความต้องการและตั้งใจจะพัฒนาตนเองในเรื่องใดก็ตามสามารถดำเนินการตามระบบคู่สัญญาได้ ดังนี้

1. กำหนดเรื่อง หรือปัญหา หรือจุดที่ต้องการพัฒนา โดยการสำรวจตัวเองหรือขอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองจากบุคคลอื่น
2. แสวงหาคู่สัญญาที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์
3. ตั้งปณิธานและขอคำแนะนำจากคู่สัญญา
4. วางแผนการดำเนินการ โดยจัดทำเป็นโครงการ มีรายละเอียดของกระบวนการแก้ปัญหาครบถ้วน มีกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน
5. นำโครงการไปให้คู่สัญญา และทำสัญญากับคู่สัญญา
6. ลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในโครงการ
7. บันทึกผลการปฏิบัติและส่งให้คู่สัญญารับรู้เป็นระยะ ๆ ตามที่ตกลงไว้กับคู่สัญญา

ไว้กับคู่สัญญา

8. เมื่อครบกำหนดระยะเวลา ประเมินผลการปฏิบัติตลอดโครงการ
9. ถ้ายังไม่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ประเมินการปฏิบัติให้เหมาะสมขึ้น และลงมือปฏิบัติต่อไป โดยต่อระยะเวลาของโครงการออกไปอีก หรือถ้าได้ผลตามจุดมุ่งหมายทุกประการแล้ว แต่ผู้ปฏิบัติต้องการขยายขอบเขตการปฏิบัติต่อไปอีก อาจกำหนดจุดมุ่งหมายใหม่ เพิ่มเติมวิธีการและดำเนินการต่อไป หรือถ้าปฏิบัติได้ผลสมบูรณ์แล้ว ก็อาจยุติโครงการในเรื่องนั้น แล้วเริ่มดำเนินการเรื่องใหม่ต่อไป

4.6 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้หลักการสอนด้านจิตพิสัย (Affective Domain)

ทิตานา แคมมณี (2542 : 18 ; อ้างอิงมาจาก Bloom. 1956) ได้กล่าวถึง หลักการสอนด้านจิตพิสัยของ บลูม ว่าบลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านการปฏิบัติการกระทำ และ จุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติ ทางด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในเรื่องนั้น ๆ ก่อน ดังนั้น หากเราต้องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนี้เกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ
2. ขั้นตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้น ได้มีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้น และเกิดความพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลที่เป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ต้องการช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป
4. ขั้นจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย
5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่าง

สม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

วิธีการ

จากแนวคิดข้างต้น การที่จะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดย

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้น และเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาเห็นประโยชน์ที่ได้รับประโยชน์ หรือเกิดความพึงพอใจที่มากกว่าพอเพียง
4. ช่วยให้ผู้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้น ไปใช้ในระบบชีวิตของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

4.7 การพัฒนาและการสอนคุณธรรม จริยธรรม โดยการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสอน

พุทธวิธีการสอน หมายถึง วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ ตามพระนามที่ได้รับการยกย่องว่า “สตา ทวามนุสสานิ” ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พุทธศาสนิกชนหรือผู้ที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ต่างก็ทราบดีว่าพระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครูที่ยอดเยี่ยมหาที่เปรียบมิได้ ซึ่งจะเห็นได้จากทรงสอนแล้ว ผู้ฟังมักได้รับผลตามที่มุ่งหมาย คือ ได้บรรลุธรรมขั้นสูงบ้าง ต่ำบ้าง ตามพื้นฐานของผู้ฟัง การที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถสอนอย่างได้ผลในเรื่องที่ลุ่มลึกที่สุดนั้น ก็เนื่องจากทรงเป็นผู้เยี่ยม ไปด้วยพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธองค์ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ พุทธวิธีและเทคนิคต่าง ๆ ที่ทรงใช้จึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก (ทีศนา แจมมณี, 2542 : 21) ได้มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาและนักการศึกษาจำนวนหนึ่งได้ศึกษาพระไตรปิฎก และได้วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนออกมาให้ผู้สนใจอย่างสะดวกขึ้น ดังนี้

7.1 หลักธรรม : อริยสัจ 4

เป้าหมายของชีวิตที่สูงสุดของมนุษย์ คือ การดับทุกข์ และบรรลุถึงสภาวะของการหลุดพ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการตามหลักอริยสัจ 4 (พระเทพเวที

(ประยูทธ์ ปยุตโต). 2531 : 72) ซึ่งพจนานุกรมพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. 2518 : 273) ได้อธิบายไว้ว่า

1. ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก
2. สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์
3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติได้ถึงความดับทุกข์

สาโรช บัวศรี (2526 : 18-20) ได้ประยุกต์หลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการเรียนการสอน อันมี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาใช้คู่กับแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า “กิจในอริยสัจ 4” อันประกอบด้วย ปริยญา การกำหนดรู้ ปหานะ การละ สัจฉิกิริยา การทำให้แจ้ง และภาวนา การเจริญ จากหลักทั้งสองสามารถกำหนดวิธีสอนได้ 4 ขั้น คือ

1. ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์)
2. ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย)
3. ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ)
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค)

7.2 หลักธรรม : ไตรสิกขา

สุมน อมรวิวัฒน์ (ทิศนา แคมมณี. 2542 : 23 ; อ้างอิงมาจาก สุมน อมรวิวัฒน์. 2542) ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะนำเข้าสู่ภาวะไตรสิกขา คือ สติ สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการเรียนการสอน โดยจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยผ่านขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นสติ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียน ต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนรู้
2. ขั้นสมาธิ หมายถึง เป็นขั้นที่ผู้เรียนรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่ในจุดเดียว เรื่องเดียว
3. ขั้นปัญญา เป็นขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ ในการทำความเข้าใจสิ่งที่เรียนจนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่ตรงตามที่เป็นจริง

4.8 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยวิธีสอนแบบต่าง ๆ

ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้ครูมีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น ซึ่งการที่ครูจะสามารถจัดได้ ต้องอาศัยวิธีสอนแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอนที่ใช้กันอยู่นี้สามารถนำมาใช้ในการสอนคุณธรรม จริยธรรมได้ เช่น (ทิศนา แคมมณี. 2542 : 30)

4.8.1 การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่ต้องการ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบได้ เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายคำดี การ์ตูน เป็นต้น นิทานที่ใช้มีหลายประเภท เช่น นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานเทพนิยาย (Myth) นิทานเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Tales) นิทานคติธรรม (Fable) นิทานไม่รู้จบ (Cumulative Tales) และนิทานตลก (Humorous) นิทานใช้ได้ดีกับเด็กเล็กและเด็กระดับประถมศึกษา สำหรับเด็กโตและเยาวชนนิทานก็ยังใช้ได้ แต่เนื้อหานิทานต้องเหมาะสมกับระดับของผู้เรียน

4.8.2 การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนานตื่นเต้น เกมการเล่นหลายเกมสามารถใช้ในการสอนและฝึกคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ ได้ดี เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ การให้อภัย การเล่นและทำงานเป็นทีม การเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

4.8.3 การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนที่ใช้เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นนี้ ควรจะเป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริง การที่ผู้เรียนได้อภิปรายประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฟังความคิดเห็นที่หลากหลายและมีแง่มุมต่าง ๆ กัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์หาคำตอบที่เหมาะสม การสอนแบบนี้นำมาใช้ได้ดีในการสอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต่าง ๆ โดยครูอาจนำข่าวจากหนังสือพิมพ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคมในด้านคุณธรรม จริยธรรม มาใช้เป็นกรณีตัวอย่างได้

4.8.4 การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทที่สวม อันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก เจตคติ และอคติต่าง ๆ ของตน ด้วยเหตุการณ์สอนแบบนี้จึงสามารถใช้สอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมได้ดี เพราะทั้ง 3 เรื่องนี้มีความเกี่ยวข้องกับจิตใจ และความรู้สึกโดยตรง

4.8.5 การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอน โดยการให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กันในสถานการณ์ที่จำลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้น สถานการณ์จำลองสามารถใช้ในการสอนจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ได้ดี ตัวอย่างเช่น เรื่องการเห็นประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม มีเกมสถานการณ์จำลองที่ผู้เรียนสามารถลง ไปเล่นแล้วให้เห็นว่า หากทุกคนเห็นประโยชน์ส่วนตน อะไรจะเกิดขึ้น และ

อะไรเป็นเหตุใดคนต้องเห็นแก่ประโยชน์ตน รวมทั้งได้เรียนรู้ถึงการรู้จักประสานประโยชน์ตนและส่วนรวม การมองการณ์ไกล และการคำนึงถึงประโยชน์ระยะยาว ซึ่งเป็นส่วนจำเป็นในการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกัน

4.8.6 การสอนโดยใช้กระบวนการและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การสอนโดยใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการสอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด รวมทั้งได้เรียนรู้ในเรื่องการทำงานร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี และได้ผลงานที่ดีควบคู่ไปด้วย ด้วยเหตุนี้การสอนแบบนี้จึงมักมีการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึงและเรียนรู้จากกันและกัน การสอนแบบนี้มักใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย

คุณธรรม จริยธรรมความมีวินัย

1. ความหมายและคุณลักษณะของความมีวินัย

ไพโรจน์ สมงาม (2541 : 39) ได้กล่าวถึงวินัยหรือความมีระเบียบวินัยว่า หมายถึง โครงสร้างของความเป็นคน ที่ควบคุมสิ่งที่ดี จะได้ไม่ต้องเสียหาย เพราะความไม่ดีซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม รู้จักขอบเขตของตนเอง ซึ่งก็คือการรู้คุณค่าของความเป็นคนของตัวเอง และของผู้อื่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2541 : 61) ได้สรุปความหมายของวินัยว่า วินัย คือ สมรรถภาพในการควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามความประสงค์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ประชาคมของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นผู้ตั้งขึ้น โดยรวม อาจจะสืบถอดเป็นมรดกมา เกิดมาเมื่ออยู่แล้วก็เป็นไปได้ แต่ต้องทบทวนว่าวินัยข้อนั้น ใช้ได้กับกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหรือไม่ถ้าตรวจสอบแล้วใช้ได้ก็ใช้ต่อไป ถ้าใช้ไม่ได้แล้วก็ต้องเปลี่ยน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2539 :8 – 10) ความมีวินัย หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงที่สังคมกำหนดให้ เพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ให้ความหมายของระเบียบวินัยดังนี้ วินัยในความหมายของความเป็นระเบียบเช่นว่าการเคร่งครัดในการเดินทางในจราจร หรือวินัยในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เป็นต้น อย่างที่เข้าใจกันส่วนมากในปัจจุบันเพียงส่วนเล็กน้อยของวินัย วินัยที่แท้จริงในความหมายกว้าง คือระบบระเบียบทั้งหมดของชีวิตและสังคมมนุษย์ ซึ่งจะตั้งอยู่ได้ดีเป็นผลสำเร็จ ต้องอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น โดยเป็นเหตุผลแก่กัน วินัยจึงมีที่มาของกฎธรรมชาตินำมาวางเป็นกฎหมายในหมู่มนุษย์

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (2545 : 72) ให้ความหมายว่า วินัย หมายถึง กฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคนให้เราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกต้องคือทำให้เป็นคน “ฉลาดใช้” นั่นเอง

สรุปได้ว่า ความมีวินัยหรือความมีระเบียบวินัย หมายถึง การที่บุคคลรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน กฎหมาย ข้อบังคับ กติกาของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม อันจะนำมาสู่ความสงบสุขในชีวิตของตนและเป็นระเบียบในสังคม

2. ความมีวินัย

วไลพร จันทรศิริ (2530 : 12 – 14) ได้สรุปคุณลักษณะของความมีวินัยหรือความมีวินัยในตนเอง ได้ดังนี้ คือ มีความประหยัดและรับผิดชอบ มีความตรงต่อเวลาและรู้จักกาลเทศะ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความมีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคม มีความซื่อสัตย์สุจริต

กล่าวโดยสรุปผู้ที่มียุคุณลักษณะความมีวินัย จะมีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1. พฤติกรรมการประหยัดและรับผิดชอบ ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่ ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ทั้งขณะในดำรงรับ ขอมรับและแก้ไขในงานที่ผิดพลาด รักษาความสะอาดทั้งภายในและที่สาธารณะ ใช้สิ่งของส่วนตัวอย่างประหยัดและคุ้มค่า ดูแลรักษาและใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างประหยัดและคุ้มค่า และนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า
2. พฤติกรรมการตรงต่อเวลาและรู้จักกาลเทศะ ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่ ทำงานที่ได้รับมอบหมายและส่งงานตามกำหนด มาเรียนทันเวลา รักษาคำพูด แต่งกายสุภาพถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ทำความเคารพได้ถูกต้องตามกาลเทศะ มีมารยาทงามอย่างไทย
3. พฤติกรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเคารพในสิทธิของผู้อื่น ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่ เข้าแถวรับบริการต่าง ๆ อย่างมีระบบ ขออนุญาตครุออก และเข้าห้องเรียน ไม่รังแกคนอื่น ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิดโดยไม่ตั้งใจ ช่วยในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ ชื่นชมยินดีเมื่อเพื่อนและผู้อื่นประสบความสำเร็จ

4. พฤติกรรมความมีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่ เคารพปฏิบัติตามข้อตกลงของโรงเรียน บ้าน ชุมชน สังคม ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีส่วนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม

5. พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้แก่ ไม่พูดโกหก ไม่พูดจาใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ทำงาน/กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสามารถของตนเอง ไม่ลักขโมยของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยไม่ได้รับอนุญาต ส่งคืนสิ่งของที่ยืมมาแก่เจ้าของ มีความจริงใจต่อผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง

บริบทชุมชนบ้านคุ้มสังข์

1. ประวัติความเป็นมา

บ้านคุ้มสังข์ หมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งในเขตเทศบาลตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หมู่บ้านในสมัยนั้นทางริมฝั่งบึงบอนเต็มไปด้วยต้นสังข์ จึงได้ตั้งชื่อว่าบ้านสังข์

2. สภาพทั่วไป

หมู่บ้านคุ้มสังข์ หมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

3. อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านศรีสุข และ บึงบอน ทิศใต้ ติดกับ บ้านดอนกลอย ทิศตะวันออก ติดกับ ป่าไม้เบญจพรรณ (วนอุทยานโกสัมพี ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านคุ้มสังข์ หมู่ที่ 10 (เกาะแก้ว)

4. จำนวนประชากรในชุมชน

จำนวนประชากรในชุมชนมีทั้งสิ้น 1,987 คน และจำนวนหลังคาเรือน 256 หลังคาเรือน

5. ข้อมูลอาชีพ

อาชีพหลักประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา อาชีพเสริม กิจกรรมในครัวเรือน
อุตสาหกรรมในครัวเรือน

6. สภาพปัจจุบันด้านคุณธรรมจริยธรรม

สภาพปัญหาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนบ้านคุ้มสังข์ ตำบลหัว
ขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม นั้นพบปัญหาขั้นต้นว่า พื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู
ของบิดา มารดาหรือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนมีความแตกต่างกันจึงส่งผลโดยตรงกับ
คุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวเด็กและเยาวชน มีพฤติกรรมก้าวร้าว ลักขโมย และรังแกคนอื่น
และในปัจจุบันปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ได้เพิ่มความหนักใจไม่สบาย
ใจให้แก่ บิดา มารดา และผู้ปกครองนั้น ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย ไปถึงเรื่องใหญ่ที่น่าเป็นห่วงและน่า
วิตก เช่น การไม่ตั้งใจเรียน การหนีเรียน กายแตงกายไม่สุภาพ แสดงท่าที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ
และเหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการขาดคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนอย่าง
น่าเป็นห่วง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

1. ความหมายของความพึงพอใจ

พิเชษฐ ยังกง (2540 : 57) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกส่วนตัวของ
บุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความหมายกว้างรวมถึงความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทาง
กายภาพด้วยการมีความสุขที่ทำงานร่วมกับคนอื่นที่เข้ากันได้ มีทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2541 : 28) ให้ความหมายว่าความพึงพอใจหมายถึง สภาพ
หรือระดับความพึงพอใจที่เป็นผลมาจากความสนใจและเจตคติของบุคคลที่มีต่องาน

แจ่มจันทร์ ณ กาพสินธุ์ (2547 : 53) กล่าวถึงความพึงพอใจหมายถึง พฤติกรรม
หรือการแสดงออก ความรู้สึกที่ดีหรือเจตคติที่ดี รวมถึงอารมณ์ความรู้สึกใด ๆ ของมนุษย์ซึ่ง
จะต้องเกิดจากเหตุผลเสมอ ความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่แตกต่าง
กันเรียกว่าแรงจูงใจเมื่อได้รับความจูงใจก็จะเกิดความพึงพอใจ

สุริตา หงส์ศรีหมั่น (2547 : 53) กล่าวว่า ความรู้สึกพอใจชอบใจในการร่วมปฏิบัติ
กิจกรรมการเรียนรู้และต้องการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ จนบรรลุผลสำเร็จในการจัดการเรียนรู้

การทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่บุคคลจะเรียนรู้หรือมีพัฒนาการและความเจริญงอกงามนั้น บุคคลต้องอยู่ในสภาวะพึงพอใจ สุขใจเบื้องต้น

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ซูราจค์ ไคว้ตระกูล (2541 : 325) ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการนับว่าเป็นทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า มนุษย์เรามีความต้องการอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุดเมื่อความต้องการได้รับความตอบสนองหรือความพึงพอใจอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ความต้องการสิ่งอื่น ๆ จะเกิดขึ้นมาอีก ความต้องการของคนเราอาจจะซ้ำซ้อนกัน ความต้องการอย่างหนึ่งอาจจะยังไม่หมดไป ความต้องการอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นได้ ความต้องการของมนุษย์มีลำดับขั้น ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย เป็นความต้องการของมนุษย์ เน้นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน ความต้องการทางเพศ
2. ความต้องการความปลอดภัย ความมั่นคงในชีวิตทั้งที่เป็นที่อยู่ในปัจจุบันและอนาคต ความเจริญก้าวหน้าอบอุ่นใจ
3. ความต้องการทางสังคม เป็นสิ่งจูงใจสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรม ต้องการให้สังคมยอมรับตนเองเข้าเป็นสมาชิก ต้องการความเป็นมิตร ความรักจากเพื่อนร่วมงาน
4. ความต้องการมีฐานะ มีความอยากเด่นในสังคม มีชื่อเสียง อยากให้บุคคลยกย่องสรรเสริญตนเอง อยากมีความเป็นอิสระเสรีภาพ
5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นความต้องการในระดับสูง อยากให้ตนเองประสบความสำเร็จทุกอย่างในชีวิต ซึ่งเป็นไปได้ยาก

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกหรือทัศนคติทั้งทางบวกและทางลบของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเมื่อคนเราได้รับผลเป็นความรู้สึกที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่มนุษย์ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อได้มาในสิ่งปรารถนา ก็จะมีแรงขับและการกระทำก็จะถูกปลุกเร้าแล้วก็จะเกิดความพึงพอใจขึ้น ดังนั้นการเรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มร่วมมือเป็นการให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เมื่อสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ได้ก็จะเกิดความพึงพอใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

อัมพร พงษ์กังสนานันท์ (2550) ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต มีข้อค้นพบดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนสร้างรูปแบบ พบว่า การตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 2 และรอบที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันระดับมากที่สุด

2. ขั้นตอนประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติ โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นระดับมากที่สุด สูงกว่าผู้บริหารที่มีความเห็นในการนำรูปแบบไปปฏิบัติในระดับมาก และเมื่อพิจารณาทุกองค์ประกอบและรายชื่อ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 138 ข้อ และมีจำนวน 1 ข้อ ที่ไม่แตกต่างกัน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นระดับมากค่าเฉลี่ย (3.50 ขึ้นไป) และนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต

คำรงค์ ทาแน่น (2550 : 54) การศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบขององค์การบริหารส่วนตำบล โนนทัน อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของประชาชนในการจัดการศึกษานอกระบบขององค์การบริหารส่วนตำบล โนนทัน เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ กลุ่มประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่วัยทำงานและเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล โนนทัน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ค่าความเที่ยงด้วยโปรแกรม SPSS For Window ใช้วิธีการของครอนบาค (Cronbach's Method) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient of Alpha) เพื่อหาค่าความเที่ยง ได้ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามเท่ากับ 0.78 ได้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาแล้วนำไปใช้กับกลุ่มประชากร โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 200 คน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 11 มิถุนายน 2550 ถึงวันที่ 24 มิถุนายน 2550 ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ สถิติเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ณัฐชานันท์ อุ่นสิ่วลิ้ว (2549 : 62) จากการศึกษาสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยอง สรุปลงผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยอง ทั้งโดยรวมและรายตำบลอยู่ระดับปานกลาง โดยด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในสามอันดับแรก ได้แก่ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ส่วนด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ระดับสุดท้าย คือ ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.1 สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยองด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในสามอันดับแรก อยู่ในระดับมากที่สุดอันดับ ได้แก่ มีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาสำหรับศูนย์เด็กเล็ก และส่งเสริมให้ผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและ ได้รับบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างทั่วถึง และอยู่ในระดับปานกลางหนึ่งอันดับ ได้แก่ มีการรณรงค์ให้ประชาชนสนใจในการศึกษา หากความรู้เพื่อเพิ่มวุฒิให้กับตนเอง โดยสมัครเข้ารับการศึกษากับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่มีอยู่ในพื้นที่ ส่วนข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในอันดับสุดท้าย ได้แก่ มีการกำหนดกรอบมาตรฐานการประเมินสถานศึกษา ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญให้เกิดคุณภาพในระดับตำบล

1.2 สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยองด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่สามอันดับแรก อยู่ในระดับมากที่สุด อันดับ ได้แก่ มีการจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นให้กับประชาชน มีการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานในการจัด โครงการพัฒนาอาชีพ และส่งเสริมความรู้ ให้กับสตรี กลุ่มแม่บ้านในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ส่วนข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่อันดับสุดท้าย ได้แก่ จัดอบรมความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ

1.3 สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยองด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายตำบล พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่สามอันดับแรก อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมทางด้านข่าวสารข้อมูลทาง

สาธารณสุขฯ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เช่น การรณรงค์ป้องกันยาเสพติด การป้องกันโรคไข้หวัดนก และจัดฝึกอบรมเด็กและเยาวชนเพื่อให้ความรู้เรื่องยาเสพติด ส่วนข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่อันดับสุดท้าย ได้แก่ จัดกิจกรรมการอ่านหนังสือสำหรับคนทุกวัยในชุมชน

1.4 สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยองด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ตามอันดับแรก อยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร มีการจัดกิจกรรมการยกย่องผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ และส่งเสริมฟื้นฟูและจัดกิจกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนในท้องถิ่นตามประเพณีวันสำคัญ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีตักบาตรเทโว ส่วนข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่อันดับสุดท้าย ได้แก่ จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นปลิวเผยแพร่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. เปรียบเทียบสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลในจังหวัดระยอง จำแนกตามที่ตั้งของเทศบาล พบว่า ทั้งโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. เปรียบเทียบสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลในจังหวัดระยอง จำแนกตามขนาดของเทศบาล พบว่า โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.5$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.5$) ได้แก่ ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ และด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยเทศบาลตำบลขนาดใหญ่และขนาดกลางมีการจัดการศึกษาอยู่ในระดับสูงกว่าเทศบาลตำบลขนาดเล็ก ส่วนด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

4. แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเทศบาลตำบลในจังหวัดระยองทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้

4.1 แนวทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สำคัญในสามอันดับแรก ได้แก่ ส่งเสริมให้ผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตเทศบาลและจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เน้นแนะและรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญของการศึกษา

4.2 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่สำคัญในสามอันดับแรก ได้แก่ ส่งเสริมและจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นและ

แบบต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงศักยภาพชุมชนเพื่อให้ประชาชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง พัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างแท้จริง จัดหาบุคลากรที่มีความชำนาญในแต่ละสาขาวิชาและจัดทัศนศึกษา คูงานจากศูนย์ฝึกอาชีพที่ประสบความสำเร็จในหลายๆ โครงการเพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกที่หลากหลายสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางได้และจัดการฝึกอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

4.3 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ที่สำคัญในสามอันดับแรก ได้แก่ จัดกิจกรรมที่เน้นการนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวันและสังคมได้ เช่น การอบรมด้านสุขภาพอนามัย ยาเสพติด ความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ทรัพย์สินประชาติปโตย จัดการศึกษาให้ตรงกับความต้องการของแหล่งงานในท้องถิ่นนั้น รวมทั้งให้มีการแนะแนวทางในการดำรงชีวิตในลักษณะพอเพียงและจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่เยาวชน

4.4 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน ที่สำคัญในสามอันดับแรก ได้แก่ ให้คนในชุมชนมีความรู้สึภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง โดยเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความสามัคคีให้ความรู้ด้านจิตสำนึกต่อชุมชนแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการสำนึกรักท้องถิ่นของตนเอง และจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เกิดประโยชน์

พัฒนา ปู่วัง 2549 : 75 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามการรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน จังหวัดหนองคาย สามารถสรุปผล ได้ ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} = 3.11 - \bar{X} = 3.36$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.36$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.11$)

2. เมื่อทำการวิเคราะห์การรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน โดยจำแนกตามเพศ พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เพศชาย มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} = 3.08 - \bar{X} = 3.34$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.34$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.08$) ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เพศหญิง มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

($\bar{X} = 3.29 - \bar{X} = 3.48$) ยกเว้นด้านการบริหารงานทั่วไปการรับรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.51$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.29$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพศชาย และเพศหญิง พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพศชาย และเพศหญิงมีการรับรู้ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

3. เมื่อทำการวิเคราะห์การรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจำแนกตามอายุพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุน้อยกว่า 41 ปี มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนมากอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29 - \bar{X} = 3.46$) นอกจากด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไปอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52 - \bar{X} = 3.60$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.60$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ($\bar{X} = 3.29$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุ 41-50 ปี มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} = 3.03 - \bar{X} = 3.29$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป และด้านงานบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.29$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.03$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} = 3.25 - \bar{X} = 3.38$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป และด้านงานบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.38$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 3.25$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอายุแตกต่างกัน พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และด้านงานวิชาการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05 จึงได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยในการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่าการรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอายุแตกต่างกันนั้น ไม่มีช่วงอายุใดที่มีการรับรู้แตกต่างกัน แต่ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับงานวิชาการพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอายุแตกต่าง

กัน การรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05 โดยที่ผู้บริหารสถานศึกษาอายุ น้อยกว่า 41 ปี มีการรับรู้มากกว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี

4. เมื่อทำการวิเคราะห์การรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย จำแนกตามอายุราชการพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุราชการน้อยกว่า 21 ปี มี การรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานทุกด้าน ($\bar{X}=3.24 - \bar{X}=3.47$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X}=3.47$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ ($\bar{X}=3.24$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ มีอายุราชการ 21-30 ปี มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X}=3.08 - \bar{X}=3.35$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการ บริหารงานทั่วไป ($\bar{X}=3.35$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ($\bar{X}=3.08$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุราชการ 31 ปีขึ้นไป มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอก โรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X}=3.02 - \bar{X}=3.29$) โดย ด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X}=3.29$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานบริหารงบประมาณ ($\bar{X}=3.02$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการรับรู้ต่อการจัด การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอายุ ราชการแตกต่างกัน พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุราชการแตกต่างกัน มีการ รับรู้ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

5. เมื่อทำการวิเคราะห์การรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย จำแนกตามวุฒิการศึกษาพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญา ตรี มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับ ปานกลางทุกด้าน ($\bar{X}=3.11 - \bar{X}=3.36$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงาน ทั่วไป ($\bar{X}=3.36$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ ($\bar{X}=3.11$) ผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีวุฒิการศึกษาระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต มีการรับรู้ต่อการจัด การศึกษานอก โรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X}=2.89 - \bar{X}=3.12$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X}=3.12$) และด้านที่มี การรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ ($\bar{X}=2.89$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีวุฒิ การศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอก โรงเรียน และการศึกษา ตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X}=3.14 - \bar{X}=3.48$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X}=3.29$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ด้านงานวิชาการ

และด้านการส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ($\bar{X} = 3.14$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีวุฒิทางการศึกษาแตกต่างกัน พบว่าผู้บริหาร

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีวุฒิทางการศึกษาแตกต่างกัน มีการรับรู้ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

6. เมื่อทำการวิเคราะห์การรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจำแนกตามขนาดของสถานศึกษาพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในสถานศึกษาขนาดใหญ่ มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานทุกด้าน ($\bar{X} = 3.07 - \bar{X} = 3.37$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านงานบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.37$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.07$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในสถานศึกษาขนาดกลาง มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} 3.07 - \bar{X} = 3.39$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.39$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.07$) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในสถานศึกษาขนาดเล็ก มีการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} 3.13 - \bar{X} = 3.41$) โดยด้านที่มีการรับรู้สูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 3.41$) และด้านที่มีการรับรู้ต่ำสุด ได้แก่ ด้านงานบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.14$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการรับรู้ต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน มีการรับรู้ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

ปรีชา ต่อชีพ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องจริยธรรม วิชาจริยศึกษา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยกระบวนการกลุ่มร่วมมือกันเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า แผนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 75 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมและนักเรียนหญิงมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยรวมและเป็นรายด้าน 5 ด้าน ยกเว้นนักเรียน โดยรวมมีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในระดับปาน

กลางส่วนนักเรียนชายมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมและเป็นรายด้าน ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนหญิงค่าเฉลี่ยมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้านมากกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัญชณี พุกชาญคำ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร รายงานว่า การให้การอบรมตอนเช้าก่อนเข้าเรียนและมีการ บูรณาการคุณธรรมจริยธรรมในกิจกรรมปฏิบัติ ตามวาระ โอกาสต่าง ๆ เน้นการปฏิบัติจริง โดย くりปฏิบัติด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบกับการส่งเสริมและสนับสนุนของผู้ปกครอง โดยกระทำ อย่างต่อเนื่องนักเรียนจะมีคุณธรรมและจริยธรรมสูงขึ้น

กุหลาบ ดิยะสัตย์กุล โกวิท (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2530 โรงเรียนสวนอนันต์ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาระดับ พัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความ รับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และด้านความซื่อสัตย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหญิง 207 คน เป็นนักเรียนชาย 160 คน รวม 367 คน พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ทุกคุณลักษณะ และจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์แตกต่างกัน นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมี พัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม รวมทุกคุณลักษณะ และจำแนกเป็นคุณลักษณะแตกต่างกัน นักเรียนหญิงมีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายในทุกคุณลักษณะ นักเรียนที่มีอายุต่างก็มี พัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวมทุกคุณลักษณะ และจำแนกตามคุณลักษณะแตกต่าง กัน ยกเว้นความรับผิดชอบไม่แตกต่างกัน

บุญสม โพธิ์เงิน (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมในการอยู่ ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 จำนวน 696 คน เป็นชาย 362 คน และเป็นหญิง 334 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. นักเรียนหญิงมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันมากกว่านักเรียนชาย อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน
2. นักเรียนที่เรียนในเขตเมือง มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันมากกว่านักเรียน ที่เรียนในเขตชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน

3. นักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน

เฉลิมพล ไยนนท์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรม เรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความมีสติและมีเหตุผล กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยหนังสือการ์ตูนสีกับวิธีสอนปกติ ประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านผือ กิ่งอำเภอ โพนศรี สุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ปีการศึกษา 2538 จำนวน 2 ห้องเรียน ๆ ละ 20 คน รวม 40 คน ให้กลุ่มทดลองเรียนด้วยหนังสือการ์ตูนสี และกลุ่มควบคุมเรียนด้วยวิธีการสอนปกติ ผลการทดลองพบว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมนึก แกระหัน (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร ปีการศึกษา 2541 จำนวน 236 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละ

2. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายทุกด้าน

กัลยา ศรีปาน (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัด

สงขลา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 182 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ โดยภาพรวม และองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตา ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูคุณเวทิตี ด้านความเป็นผู้มีวิถนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย

2. คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรเพศพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรม จริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย

3. คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรระดับชั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า

สมพร สอนสนาม (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมของครู อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 390 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ข้าราชการครูโดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพตำแหน่ง เห็นว่า ครูอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมโดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยมีรายชื่อที่มีความคิดเห็นด้วยในระดับมากและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด จำนวน 2 ชื่อ ในแต่ละด้านตามลำดับ ดังนี้ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับโอกาสต่าง ๆ มีวินัยประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณครู ตลอดจนรับผิดชอบต่อการกระทำของตน สั่งสอนอบรมนักเรียนด้วยความเมตตาอย่างเท่าเทียมกัน ใช้เหตุผลและหลักธรรมประกอบการตัดสินใจเพื่อลงโทษนักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นพลเมืองดี และการรณรงค์ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. ผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นว่า ครู อาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

มาร์ค (Mark. 1996 : 130) ได้เสนอแนวคิด เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตาม อธิปไตย (Informal Education) แนวหนึ่ง คือ การสอนคนตรีวิธีใหม่โดยไม่ใช่วิธีสอนแบบเดิม ให้กับประชาชน มาร์ค อธิบายการสอนคนตรีให้กับประชาชนวิธีใหม่จะสามารถถ่ายทอด วัฒนธรรมทางคนตรีให้กับชนกลุ่มน้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีสอนดังกล่าว คือ การสอน เพลงสวดประสานเสียง ซึ่งใช้ร้องใน โบสถ์ (Church Choirs) จัดทำวงคนตรีของชุมชน (Community Londs) กลุ่มนักร้อง (Singing Groups) และชมรมคนตรี (Musical Clubs)

ฟิวส์ (Fusch. 1997 : 6-9) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของ องค์กร ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดการ โครงสร้างองค์กร แบบใหม่ และวิธีการบริหารองค์กรแบบใหม่ ตามความเชื่อของ Fusch ซึ่งได้แนวคิดจาก ทฤษฎีของ บีเชอร์ (Becher) เขาสรุปว่า องค์กรจำเป็นต้องใช้การฝึกอบรมบุคลากร โดยให้ การศึกษาทั้งแบบในระบบ Formal และตามอธิปไตย Informal Education รวมทั้งการฝึกฝน Training ไปพร้อมกัน จึงจะทำให้องค์กรเปลี่ยนแปลงได้ราบรื่น ในขณะเดียวกัน สถาน ประกอบการก็ต้องการรับคนงานที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะใหม่ๆ เข้าทำงาน การจัดการ ศึกษาของสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา จึงควรให้ความรู้และทักษะที่ จำเป็นสำหรับการทำงาน ในองค์กรสมัยใหม่กับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและนโยบายของ ประเทศ ควรกำหนดให้มีการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ซึ่งจะส่งผล ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยตรง

แบลท และ โคลเบอร์ค (Kohlberg. 1975 : 52-53 ; citing Blatt and Kohlberg. n.d. : unpagged) ได้ทดลองพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้วยวิธีอภิปรายกลุ่มในห้องเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 4 ห้องเรียน และแต่ละห้องเรียนนั้นปรา กอบด้วยผู้เรียนซึ่งมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม 3 ชั้น คือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ใน ระดับชั้น 2 – 4 การฝึกนั้นใช้วิธีอภิปรายกลุ่มในหมู่นักเรียนด้วยกันโดยใช้สถานการณ์ที่เป็น ปัญหาทางจริยธรรม โดยวิธีการอภิปรายกลุ่มนั้น ทำให้กลุ่มทดลองมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง

กว่ากลุ่มควบคุมอย่างเชื่อมั่นได้ และเมื่อทดสอบอีกครั้งหลังจากการฝึกหนึ่งปีก็ยังพบว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองยังสูงกว่ากลุ่มควบคุม

บิสกิน และฮอสกิสสัน (Biskin and Hoskisson. 1977 : 407-415) ได้ทดลองสอนจริยธรรมโดยใช้วิธีการจัดโครงการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ต้องตัดสินใจจากวรรณคดีและการอ่านเรื่องราว โดยใช้นักเรียนในระดับ 4 – 5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แล้ววัดจริยธรรมตามแบบวิธีของโคลเบอร์ก จากนั้นก็ทดลองโดยกลุ่มทดลองมีการจัดโครงสร้างการประเมินเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสมมติบทบาทของตนเองไป ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายไปตามธรรมชาติ จากนั้นทดสอบระดับจริยธรรมในตอนหลัง ผลการวิจัยพบว่า การอภิปรายอย่างเป็นระบบที่ให้โอกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่อง สามารถเปลี่ยนการตัดสินใจจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ หมายความว่า ผู้สอนสามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้โดยให้เขาได้มีโอกาสอภิปรายขณะที่อยู่ในสถานการณ์ทางสังคมที่ทำให้เขาต้องการกระทำบทบาทต่าง ๆ กันมาก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การปลูกฝังหรือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนนั้น จะต้องกระทำโดยผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมเรียนรู้ทั้งการจัดประสบการณ์ การอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนได้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมมุ่งหวัง